

עיונים לשבת פרשת בראשית עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבירה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבירה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

לימוד מעשה בראשית

הרב שאולי גרינפלד

בלי קשר לבחירתו ומעשיו של הא-ל, כמו שהאור קיים בעקבות השמש. התורה באה ללמד אותנו שאין זה כך, אלא שה' ברא את העולם ברצונו, והיות הקדוש ברוך הוא מרומם על כל, אינו סותר את השגחתו על הנבראים.

הרי שסיפור הבריאה נועד להקנות לנו את ההשקפה בדבר ההשגחה של ה' על עולמו, השקפה שהיא יסוד התורה כולה. שהרי לולא שהיינו מאמינים בהשגחת ה', לא היה מקום לאמונה בניסים וביציאת מצרים, ולא היה מקום להאמין שהעושה טוב יקבל שכר והחוטא יבוא על ענשו.

תשובה זו, הביאה את הרמב"ם³ לתמוה על עצם שאלתו של רבי יצחק:

"ויש לשאול בה, כי צורך גדול הוא להתחיל התורה ב'בראשית ברא אל-הים', כי הוא שורש האמונה, ושאינו מאמין בזה וחושב שהעולם קדמון, הוא כופר בעיקר ואין לו תורה כלל".

הרמב"ם מתפלל: איך אפשר לומר שהיה אפשר שלא לפתוח את התורה בבראשית, הרי כאמור היות העולם נברא ולא קדמון, זהו היסוד עליו עומדת כל האמונה בתורה, וכל עוד אמונה זו אינה מבוררת, אין שום מקום ללמד על חיוב לקיים מצוות!

הרמב"ם משיב, ששאלתו של רבי יצחק, לא היתה על עצם סיפור בריאת העולם, אלא רק על האריכות הגדולה:

"מפני שמעשה בראשית סוד עמוק אינו מובן מן המקראות, ולא יודע על בוריו אלא מפי הקבלה עד משה רבינו מפי הגבורה, ויודעו חייבין להסתיר אותו, לכך אמר רבי יצחק שאין להתחיל התורה צורך בבראשית ברא, והספור במה שנברא ביום ראשון ומה נעשה ביום שני ושאר הימים, והאריכות ביצירת אדם

פרשתנו הפותחת את התורה, מתחילה בתיאור הבריאה¹:

"בראשית ברא אל-הים את השמים ואת הארץ. והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום, ורוח אל-הים מרחפת על פני המים".

רש"י הביא כאן את שאלתו של רבי יצחק²:

"אמר רבי יצחק: לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מ'החדש הזה לכם', שהיא מצווה ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית?".

בבסיס שאלתו של רבי יצחק עומדת ההנחה, שכיון שהתורה היא ספר המצוות וההדרכה שהביא ה' לעם ישראל, הרי שהחלק הסיפורי שבתורה נתפס כמיותר.

הרמב"ם התייחס לתפקיד החלק הסיפורי של התורה לקראת סוף המורה נבוכים, וכך כתב:

"דע שכל סיפור שתמצא מוזכר בתורה, הוא לתועלת הכרחית בתורה, אם לאימות השקפה שהיא יסוד מיסודות התורה, או לתיקון מעשה מן המעשים כדי שלא יהיה בין בני אדם עוול ורשע".

הרמב"ם מלמד אותנו, שהסיפורים המובאים בתורה, הם חלק בלתי נפרד מדברי ההדרכה שהקדוש ברוך הוא נתן לנו, ועלינו להתבונן בכל סיפור ולהבין מה עלינו ללמוד ממנו.

בהמשך דבריו שם, מבאר הרמב"ם שתיאור הבריאה, נועד ללמד אותנו שהעולם מחודש. בפרקים הקודמים ביאר הרמב"ם, שהיות העולם מחודש, היינו שהעולם לא היה קיים תמיד, אלא נברא, זהו דבר המעיד על השגחתו של ה', שבחר ברצונו לברוא עולם. בשונה מתפיסתו של אריסטו, שסבר שכיון שהא-ל מרומם כל כך, אין לו עסק עם העולם. ולכן טען אריסטו שהעולם לא נברא אלא 'קדמון', כלומר שהעולם קיים מכא-הא-ל

להיות נחלת ההמון.

אך ככל שכלי המחקר התקדמו, והיכולת לברר את האמת על עולם הטבע הלכה והשתפרה, לימוד מעשה בראשית הלך והרחיב את חוגו.

מֵרֵן הַרְאִי"ה קוֹק זצ"ל⁸ עמד על שינוי זה בעולם, וראה בו פתח לכך שצריך גם להרחיב את חוגם של העוסקים בעולם המחשבה של התורה:

"כשהחקירה המדעית הולכת ומוצאת דיוקים מכוונים בתוך העלילות כולן של התווה והבהו⁹, כשכל התנועות שהוות ושהתהוו בעולמים לפני יצירתם הגמורה, כל כך מתאימות הן למטרת הבניין הגמור בשכלולו, **הולכת בזה חכמת מעשה בראשית להיות יותר ויותר חכמה גלויה שנדרשת ברבים** ושנותנת מחיה לרוחות רבים.

ולפי ערך ההכשר הזה שהעולם מתכשר לצפונותיה של חכמת היצירה המעשית, הולכים לעומתו הרעיונות של חכמת היצירה הרוחנית ומתגבלים¹⁰ עם החיים והמציאות."

ככל שאנשים יודעים יותר ומבינים יותר, את העולם הגשמי, גדלה בתוכם היכולת וגדל בתוכם בתוכם התשוקה, לדעת רק את התשובות לשאלות ה'מה', מהו העולם, כיצד הוא נוצר וכיצד הוא מתפתח? אלא גם את שאלות ה'למה', וה'למה'. מה המטרה של העולם? בשביל מה קיימות כל המערכות האדירות האלו?

מציאות חדשה זו, מטילה על גדולי התורה שבדור, ללמד את העומק הרעיוני שבתורה, כדי שצימאון להוסיף בדעת ימצא את מקומו במקום הנכון, כמו שהרמב"ם בזמנו כתב את המורה נבוכים, כדי להרוות בדעת תורה את הצימאון לדעת שנוצר בעקבות לימוד כתבי הפילוסופים.

וחוה, וחטאם וענשם, וספור גן עדן וגרוש אדם ממנו, כי כל זה לא יובן בינה שלימה מן הכתובים, וכל שכן ספור דור המבול והפלגה, שאין הצורך בהם גדול, ויספיק לאנשי התורה בלעדי הכתובים האלה, ויאמינו בכלל בנזכר להם בעשרת הדברות⁴ 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי', ותישאר הידיעה ליחידים שבהם הלכה למשה מסיני עם התורה שבעל פה".

הרמב"ן מבאר, שאם היה סיפור הבריאה מובן לציבור הלומדים, היה מקום להבין מדוע התורה מאריכה בכך. אך מכיון שממילא מעשה הבריאה אינו מובן כמעט לאף אחד, הרי שהיה מספיק לציין בקצרה שה' ברא את העולם ששה ימים, כפי שמסופר בעשרת הדברות, וכבר היינו יודעים שהעולם מחודש ומדוע היום השביעי התקדש. את שאר פירוט מעשה הבריאה, היה אפשר להעביר עם התורה שבעל פה לאותם יחידים שראויים לכך.

המקור לדברי הרמב"ן שסיפור הבריאה בתורה אינו מובן אלא ליחידים, נמצא בגמרא במסכת חגיגה⁵, שם נאמר:

"אין דורשין בעריות לשלשה, ולא במעשה בראשית לשנים, ולא במרכבה ליחיד, אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו".

פירוש הדברים הוא, שהרב רשאי ללמד את מעשה בראשית רק בנוכחות תלמיד אחד בלבד. הרי שלימוד 'מעשה בראשית' מיועד ליחיד סגולה בלבד.

לדעת המקובלים, 'מעשה בראשית' הכוונה לחלק מתורת הקבלה והסוד⁶, אך לדעת הרמב"ם⁷ הכוונה להכרת המציאות – הגלגלים וארבעת היסודות, ובלשון ימינו: אסטרונומיה ופיזיקה.

לשיטת המקובלים, מובן מדוע אין דורשים במעשה בראשית לשניים, שהרי מדובר בסודות גדולים, שאינם יכולים להיות נחלתו של כל אחד. אבל שיטת הרמב"ם איננה מובנת, הרי גם נערים בתיכון לומדים פיזיקה?

וצריך לומר, שבתקופות הקדומות, בטרם היו כלי מחקר כמו טלסקופים ומיקרוסקופים, היו לימודים אלו בנויים בעיקר על סברות פילוסופיות עמוקות, ולא יכלו

4	שמות כ, י"א.	8	אורות הקודש חלק א עמ' ו. בפסקה הנקראת 'הארת מעשה בראשית ומעשה מרכבה'.
5	י"א:.	9	ככל שאנשי המדע מבינים יותר כיצד התפתח העולם מהמצב של תווה ובוהו.
6	ראה בספר חוג הראיה חלק א' עמ' ק"ד.	10	ייתכן שהכוונה 'מתערבבים' מלשון גיבול, וייתכן שהכונה מתקרבים, מלשון נצמדים לגבול.
7	יסודי התורה פרקים ג - ד.		